

“DİN XALQIN TİRYƏKİDİR”

Müəllif: Karl Marks

Kontekst: “Din məzlum insanın nəfəs-dərməsi, onun daşqəlbli dünyada çarpan üreyi, ruhsuz qaragüruhun ruhudur - din xalqın tiryəkidir. Dini xalqın aldadıcı xoşbəxtliyi kimi aradan qaldırmaq istəmək xalqın əsl xoşbəxtliyini tələb etmək deməkdir. Xalqın özünü aldadan bu xəyallardan illüziyalardan (dindən) vaz keçməsinə istəmək, onun bu illüziyalara ehtiyac yaradan vəziyyətdən imtina etməsinə istəməkdir. Beləliklə, dinin tənqidi onun ətrafında halə yaradan göz yaşları vadisinin mənbəyini tapıb tənqid etmək anlamına gəlir” (Hegelin hüquq fəlsəfəsinə tənqidi”ndən. 1843-cü il).

Adətən başa düşülən məna:

“Din xalqın başını dumanlandırmaq üçün vasitədir və bununla da təhlükəlidir”

Müəllifin demək istədiyi:

Marksın fikrincə, din müəyyən toplum və mədəniyyətlərdə insan tərəfindən yaradılan məfhumdur. Onun sosial orqanizmdə belli funksiyaları var. Marksın fikrincə, din məzlum, illüziyaya ehtiyacı olan cəmiyyətlərdə yaranır. Dinin “tiryək tüstüsü” insanların əzab-əziyyətlərini yüngülləşdirir, on-

“CƏHƏNNƏM BAŞQALARIDIR”

Müəllif: Jan Pol Sartr

Kontekst: “Bu adamı gəmirən baxışlar... (Birdən çevrilir) A! Siz ikicə nəfərsiz ki? Mən elə bildim çoxsuz... (gülür) Deməli cəhənnəm bu imiş. Heç vaxt alıma gəlməzdi... Yadinızda: közlər, manqalda qovurulanlar...Bunlar hamısı cəfəngiyatmış! Nə qaynar qazan, nə manqal: Cəhənnəm Başqalarıdır...”

“Bağlı qapı arxasında” (1943)

ADƏTƏN BAŞA DÜŞÜLƏN MƏNA

“Çox zaman bu sözlərlə başqa insanlarla münasibətimizin zəhərlənmiş olmasını, cəhənnəmi xatırlatmasının qəsd etdiyimi düşünürlər. Oysa mən tamam başqa mənada yazmışam” deyər Sartr pyesin tamaşası zamanı çıxışında deyir.

Müəllifin demək istədiyi

Bu deyim Sartrın adını “Çıxış yoxdur” ya da “Bağlı qapılar arxasında” kimi çevirdiyimiz pyesində qəhrəmanlardan birinin dilindən səslənir. Yeri gəlmişkən, pyesin ilk adı “Başqaları” idi. Sartra xas absurdlu dolu pyes publisist Harsenin cəhənnəmə

olurlar. Nə biologiya, nə psixika, nə iqtisadiyyat insanın dışısının cəmiyyətdəki simasını müəyyənləşdirməyə qadir deyil. Qadın adlanan bir varlıq yalnız sivil həyatın hərtərəfli təsiri nəticəsində ortaya çıxıb bilər!”.

“İkinci cins”. 1948-cu il.

Adətən başa düşülən məna:

Bəzən bu deyim kontekstdən çıxarılaraq “qadınlıq”a - qadın gözəlliyinə çağırış kimi anlaşılar. Guya qadın “özü özünü qadın kimi yaratmalıdır”. Məsələn, populyar saytlarda bu sitat model görünüşlü qadın fotoları ilə birgə verilir və “əsl” qadın olmaq üçün kosmetik səylər lazım gəldiyinə eynilə vurur.

Müəllifin demək istədiyi:

“İkinci cins” kitabı ABŞda ikinci feminist dalanın ən əhəmiyyətli işlərindən biri idi. Bovuar 1949-cu ildə onu nəşr edəndə kitab dərhal bestseller oldu. Bir il ərzində yalnız Birləşmiş Ştatlarda təxminən bir milyon nüsxə satıldı. Əvvəlcə Bovuar onu, qadınlar və qadın təbiəti ilə bağlı mövcud miflərin tənqidi kimi qiymətləndirdi, lakin tədricən iş daha çox fəlsəfi və sosioloji materialları özünə cəlb etdi.

Bovuar, araşdırmalarında, bir qadının tam mənada subyekt olmadığını iddia edir,

nuşda problem Allahın kamilliyini və qüdrətini fərz edən bütün tərif və təyinatlarından kənarlaşmaqdadır.

Müəllifin demək istədiyi

“Şən elm” əsərində ortaya çıxan fraza-ya daha sonra kiçik bir dəyişikliklə “Belə söylədi Zərdüşt” əsərində də rast gəlinir.

Nitsşədə işlənmiş fəlsəfi fikir tapmaq çətindir. Onun yazı üslubu daha çox müxtəlif həcmli şərhlerdir. Onların bəziləri kifayət qədər dumanlıdır və çox geniş yozum spektri açar bilər.

Tanrının ölümü haqda tezislər müəllifin xeyli sayda işinin mövzusu olan yəhudi-xristian əxlaqının tənqidi xəttinə aid olunur. O hesab edirdi ki, xristian əxlaqı növü zəiflər və qorxaqlar kultuna əsaslanır. Və o işlərində sağlam dəyərlərə (güclülük, cəsurluq) əsaslanan yeni əxlaq yaratmaq üçün bütün dəyərlərin yenidən dəyərləndirilməsini təklif edirdi.

Bu aforizmin iki yayılmış fəlsəfi yozumu var. Əsas tezisə görə bu ifadə Tanrıya inanca əsaslanan Avropa dəyərlərinin zamanının gətirdiyini nəzərdə tutur. Tanrı ölür, insanlar daha öz tale və dəyərlərini onun varlığına əsaslandırmırlar. O, ölüb, çünki heç nəyə təsir etmir. Tanrı konsepti qərb mədəniyyətini ələqələndirməməyə başlayıb. Bu yozuma Yaspers və Haydeqquerdə rast gəlinir.

Digər bir yozumsa, Nitsşenin diqqətli oxunmasından ortaya çıxır. Onun üçün Tanrı insanın inandığıdır. Yozumdan kənarda hansısa həqiqət yoxdur, çünki həqiqət özü bir yozumdur. Belə çıxır ki, tanrının ölümü bir yozumun-interpretasiyanın ölümüdür, o başqa bir yozumla mübarizədə uduzdu.

Beləliklə, “Tanrı öldü!” ifadəsinin fəlsəfədə iki dominant yozumu var. Birincisi, Tanrının tarixi konsept baxımından ölümüdür, ki, uzun zaman qərb mədəniyyətinin nüvəsi bu tarixə bağlı idi.

İkinci yozumsa diqqətimizi Nitsşenin həqiqət konsepsiyasına yönəldir: istənilən bilgi interpretasiyadır. Tanrı ona görə “sağ” deyildi ki, haradasa mövcud olmuşdu, ona görə ki, dünyada bu interpretasiya yaygın idi və reallığı bu interpretasiya dikte edirdi.

“BİLİRƏM Kİ, HEÇ NƏ BİLMİRƏM”

Müəllif: Çox güman ki Sokrata aiddir. Bize bu ifadə onun şagirdi Platonun və Diogenin vasitəsilə gəlib çatıb.

Tam ifadə: “Bilirəm ki, heç nə bilmirəm, amma başqaları heç bunu da bilmirlər”

Kontekst: “Oradan aralandıqca, öz-özümə düşündüm ki, mən bu adamdan daha müdrikəm, çünki, ikimiz də mükəmməl heç nə bilmirik, amma o, bilməyə-bilməyə düşünür ki, nəse bilir, amma mən bilmirəm, bununla belə düşünmürəm ki, nəse bilirəm. Buradan belə bir nəticəyə gəldim ki, mən ondan daha müdrik olacağam; bilmirəm, amma bilmədiyimi dərk edirəm. Onun yanından müdrik sayılanların yanına getdim və onlarla da eyni şeyi gördüm. O vaxtdan bəri o da, bir çox başqaları da mənə nifrət etməyə başladı”.

Platon “Sokratın Apologiyası” e.ə. 390-cı il.

Adətən başa düşülən məna:

Bu ifadə tez-tez yumorostik tonda işlədilir. “Həqiqəti kimsə bilə bilməz” və ya “bilməmək ayıb deyil” mənasına gətirilir. Hətta səfəhliyə bəraət kimi də işlədilir.

Müəllifin demək istədiyi

Sokrat ömrü boyu heç bir əsər yazmayıb. Onun haqqında bildiklərimiz Platonun və başqalarının sayəsindədir. Platon bu hissenin Sokratın məhkəmədəki özünü müdafiə çıxışından olduğunu yazır. Çıxışı zamanı o həyatdan haşiyyə çıxır və bunları deyir. Sokratın şagirdi Xerefon bir dəfə Orakuldan dünyada Sokratdan müdrik insan olub olmamasını soruşur və yox cavabı alır. Allahlar orakul vasitəsilə yalan söyləməzlər. Lakin Sokrat da özünü müdrik hesab etməmiş. O müdrik bildiyi birinin yanına gedir və düşünür ki, orakulun səhv etdiyini, nəyisə qarışdırdığını ortaya çıxaracaq. Lakin bu müdrikliklə söhbətdən sonra Sokrat görür ki, müdrik nəse bildiyini zənn edir, amma bildikləri bir şeyə dəyməz. Sokratsa heç olmasa, bilmədiyini bilir. Beləliklə, o müdrik sandığından daha müdrikdir. ən azı bir səhvi azdır. O başqalarının da eyni vəziyyətdə olduğunu görür.

Beləliklə, bu sitat əslində bunu deyən səfəhliyini yox, müdrikliyini təsdiq edir.

Tərcümə edən:
Aliyə

Düz anlamadığımız aforizmlər

“Tanrı öldü”, “Düşünürəmsə, deməli, varam”, “Bilirəm ki, heç nə bilmirəm”... Filosoqlar bu fikirləri ilə, əslində, nə demək istəyiblər?

ları xoş xəyal dünyasına qərqr edir, bu isə öz növbəsində onlara həyatlarını davam etdirmək üçün güc verir. Əlavə olaraq qeyd etmək lazımdır ki, Marks bu mətni yazan zamanlarda tiryək bir zərərli narkotik kimi qəbul edilmirdi. Ondan əsasən ağrıkəsici kimi istifadə olunurdu.

Nəhayət, Marksın fikrincə, din ləğv edilməlidir, çünki o, yalnız illüziyalar yaratmaq baxımdan əhəmiyyətlidir və cəmiyyət dəyişdikdən sonra illüziyalar artıq lazım olmayacaq. Belə olan halda dini qadağan etməyin nə mənası var? Marks üçün bu mənasızdır, çünki dinin əsasını - kapitalist münasibətlər, əməkdən uzaqlaşma və bütövlükdə burjua tərzini məhv etmədən onu tamamilə məğlub etmək mümkün deyil.

“DÜŞÜNÜRƏM, DEMƏLİ, VARAM”

Müəllif: Rene Dekart

Kontekst: “Diqqətinizə çatdırım ki, ayıq vəziyyətimizdəki istənilən təsəvvürümüz yuxuda da bizə görünə bilər, və heçqi olmaz. Mən təsəvvür etdim ki, nə zamansa yuxuda gördüklerim nə zamansa ağılıma gələnlərdən daha həqiqidir. Elə o anda da diqqət etdim ki, dünyadakı hər şeyin illüziya olması fikrinə əsaslandığım zaman belə mühakimə yürütmək üçün ilk növbədə mövcud olmalıyam. Fərqi nə var-dım ki, “mən düşünürəm, deməli, mövcudam” ifadəsi o qədər dəqiqdir ki, ağılını itirmiş spektiklər belə onu təkzib edə bilməzlər”.

“Fikrinizi düzgün istiqamətləndirmək və elmlərdə həqiqəti axtarmaq üsulu haqqında söhbət” 1637-ci il.

Adətən, başa düşülən məna:

Çox vaxt bu ifadəni həmsöhbətini düşünməyə təşviq edərkən işlədirlər. İfadənin məğzinə yumorla yanaşılır: kim öz mövcudluğuna şübhə edir ki?

Müəllifin demək istədiyi:

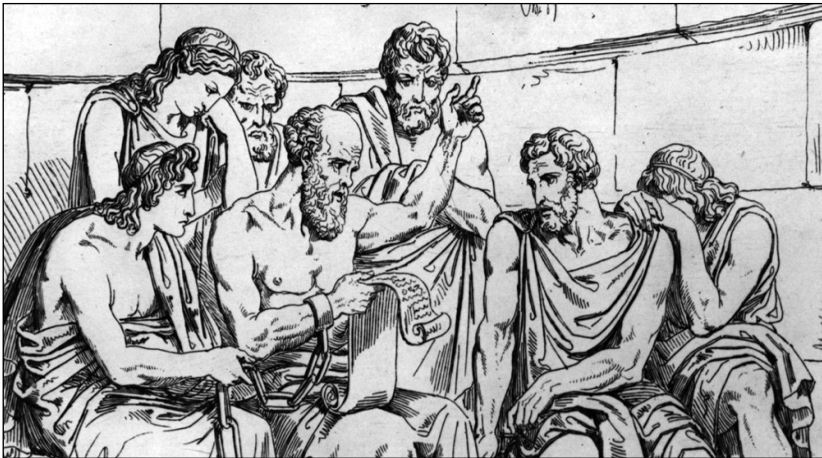
Dekart öz mövcudluğuna şübhəni istənilən mühakiməyə çıxış nöqtəsi hesab edirdi. Sözügedən əsərində filosof elmi birlik əldə etməyin yeni, universal yolunu təklif edir. Bu yeni metod mövcud elmi metoda alternativ olmalı idi. Çünki mövcud metod o yerə gəlib çıxarmışdı ki, avtoritet alimlərin elmi mülahizələri hətta təhsilsiz insanın belə dərk etdiyi obyektiv həqiqətləri üstələyirdi. Ona görə də Dekart dünyanın dərk olunması üçün belə bir metod təklif etdi: kiçikdən böyüyə doğru qaydalara əməl etməklə mühakimələr aparmaq.

Beləliklə, Dekarta görə, düşünmək məsələsi, dünya və ətraf aləm haqda istənilən mülahizələrin əsasında dayanırdı. Filosof üçün insanın mövcudluğu şübhəsiz aydın məsələ idi, zira, o düşünür və öz düşüncəsinə şübhə edirsə.

“QADIN DOĞULMURLAR, QADIN OLURLAR”

Müəllif: Simona de Bovuar

Kontekst: “Qadın doğulmurlar, qadın

düşməsi ilə başlanır. Cəhənnəmdəki ilk yer İkinci imperiya dövrü ruhunda bəzənmiş qonaq otağıdır, bu Qarseni çaşdırır: o, işgəncələr olan kameralar gözəl idi. Az sonra qonaq otağında daha iki nəfər peyda olur; lesbiyan İnes Serano və öz övladını öldürmüş Estel Riço. Tezliklə bu üçü arasında çekişmə yaranır. Qarsen və Estel münasibət qurmaq istəyir amma İnesin varlığı onlara mane olur. Digər tərəfdən İnes də Estellə yaxınlığa pis baxmır. Onların üçlükdə cəhənnəmdə keçirməli olduqları müddət ərzində bu iki-üç saatlıq ünsiyyətin gərginliyi getdikcə artır, məşəqqətə çevrilir...

Pyesin tamaşası göstərilməzdən öncə Sartr nə demək istədiyini izah etmək məcburiyyətində qaldı: “Əgər başqaları ilə münasibətlərin pozulmuş olarsa, Başqası cəhənnəmə çevrilir. Niyə? Özümüzü düşündüyümüz zaman, özümüzü anlamağa çalışdığımızda, başqalarının artıq haqqımızda olan biliklərindən istifadə edirik. Özümüz haqqında Başqalarının bizə verdiyi vasitələrdən istifadə edərək qərar veririk. Hər qənaətimiz başqasındakı istila edir, hiss edirik ki, başqalarının mülahizələri işal olunur.” Bununla belə, bu deyim Sartr tərəfindən izah edildiyi kimi, başqaları ilə ünsiyyətin mümkünsüzlüyü mənasını verdiyini demək olmaz. Əksinə, o, ünsiyyətin əhəmiyyətini vurğulayır.

Beləliklə, Sartrın fəlsəfi mövqeyinə əsasən, fikir və mülahizələrimiz hər zaman digərinə aiddir. Başqaları tərəfindən məni qiymətləndirilməkdən qorxuruq və buna görə də başqasının yanında özümü- zə heç vaxt tam nəzarət edə bilmirik. Başqaları olmadıqda belə, hələ də başqalarının varmış kimi davranırıq.

“TANRI ÖLDÜ!”

Müəllif: Fridrix Nitsşe

Kontekst: “Hara gedirik biz? Bütün günəşlərdən uzağa? Dayanmadan düşmürük mü? Düşürüksə, hara düşürük: arxaya, yana yoxsa qabağa? Ya ki bütün istiqamətlərə? Ümumiyyətlə, hələ də aşağı və yuxarı varmı? İntehası həçlikdə azmamışıq ki? Boş məkan bizi nəfəsinə çəkmir ki? Soyuqlar düşübmü? Daha artıq bir sürətlə gecə düşməyə başlamayıbmı? Günün günorta çağında fəne yandırmaq lazım gəlməyib ki? Məgər Tanrını dəfn edən məzarçıların səs-küyünü eşitmirik mi? Tüstüləyib yanmanın ilahi qoxusu Burnumuza gəlmir məgər? Və Tanrı çürüyür! Tanrı Öldü! Tanrı doğulmayacaq! Və Onu biz öldürdük! Biz, qatillərin qatili nə ilə ovunacaq? Dünyada olan Ən müqəddəs və qüdrətli varlıq bizim bıçağımızla qanına qərqr oldu. Bu qanı kim yuyacaq?”

“Şən elm” 1882-ci il.

ADƏTƏN BAŞA DÜŞÜLƏN MƏNA

Bəzən bu deyim hərfi mənası başa düşülür: Tanrı fiziki mənada var idi və bir gün onun ölümü yetişdi. Belə hərfi mənada yozum hətta bəzi filosoflarda - məsələn, Volter Haufmanda var. Belə bir oxu-